

Оригинални научни рад
УДК 341.382:323.1(497.6Република Српска)
DOI 10.7251/BPG2301003K

Рад за примљен: 20.04.2023. године
Рад прихваћен: 05.05.2023. године

КОНСТИТУИСАЊЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ОД ЛИСАБОНА ДО ДЕЈТОНА

Рајко Кузмановић, академик

Апстракт: Рад под насловом „Конституисање Републике Српске од Лисабона до Дејтона“ обухвата период од љета 1992. до децембра 1995. године. У томе периоду је тзв. међународна заједница утемељила Бадинтерову комисију за тражење мировног рјешења у распадајућој Југославији. За главног арбитра за Босну и Херцеговину именован је угледни португалски дипломата Жозеф Кутиљеро, са сједиштем у Лисабону.

Кутиљеро је предложио рјешење за Босну и Херцеговину, тако да се БиХ састоји од три територијалне јединице унутар којих је десетак малих јединица (области или кантони). Тако би се са три јединице остварио национални интерес сваког од три народа. Међутим, бошњачка страна није прихватила предложена рјешења, познатом изјавом Алије Изетбеговића да ће жртвовати мир за цјеловиту Босну и Херцеговину. Рат је настављен, али су настављени напори да се ријешат рат у БиХ. Тако су за три ратне године извршени покушаји рјешења и то: предложена је као рјешење Венс-Овенова мапа. Пошто ова мапа није усвојена, предложена је нова Венс-Столтенбергова мапа, а потом је предложена мапа Контакт групе. Како ни један план није успио, па су велике силе: САД, Велика Британија, Њемачка, Француска и Русија, подuzeле енергичне мјере да се заврши рат у БиХ. Тако су усвојени коначни принципи у Женеви, а потом у Њујорку. На крају, као коначно рјешење, коначно је парафиран Међународни споразум о миру и уређењу БиХ у Дејтону, а потом средином децембра 1995. године, потписан Мировни споразум за БиХ.

Кључне ријечи: Дејтон, споразуми, принципи, глобализација, Република Српска, Федерација БиХ, Устав БиХ, анекси, Женева, мир.

УВОДНА РИЈЕЧ О ПРЕДМЕТНОЈ ТЕМИ

Данас након 27 година постојања Дејтонског мировног споразума с правом се поставља питање какви су његови ефекти. У формалноправном смислу, овај споразум је добро конципиран, сагласно стању и односима у БиХ, па остаје само да се дословно примијени – не у духу устава, већ примјеном слова устава. То значи да Дејтонски споразум, посебно Анекс IV, треба примјењивати а не мијењати. Споразум је велико компромисно рјешење, које објективно даје исте могућности и иста права свим људима у БиХ, без обзира на њихова лична својства. Очигледно је да Дејтонски споразум, као акт, није у кризи, већ су у кризи вануставне одредбе овог споразума, које су присилно наметнули високи представници својим одлукама, као и неки акти донесени и установљени прегласавањем у легалним институцијама БиХ. Дејтонски споразум је стабилан, без обзира на то што се на њега атакује, јер се он, као међународни уговор, не може мијењати, осим Анекса IV – Устава БиХ, који се може мијењати, али по посебно прописаној процедури. Заговорници вануставних промјена теже за тим да се, „пузећом“ методом, наруши постојећи државни поредак и установи неко нереално (унитарно) уређење. У ствари, жеља им је да изврше потпуну ревизију Дејтонског споразума, посебно Анекса IV, радикалним промјенама или „распакивањем“ и „препакивањем“ изворног документа, што је против устава и воље народа. Они се позивају на могућност промјене путем „Дејтона два“ и примјене духа умјесто слова закона, што је такође противуставно.

Гледано са временског становишта, можемо запазити да се историја понавља у нашем случају, али и у свијету. То се јасно види из великих геополитичких, правних – домаћих и међународних – догађаја. Ако посматрамо развојни пут великих друштвених промјена, запазићемо избијање буржоаских револуција крајем XVIII и средином XIX вијека, док су XX вијек обиљежиле појаве социјалистичких револуција (Русија, Кина, Вијетнам и др.) и двају свјетских ратова. У XXI вијеку отворено је више ратних жаришта, међу којима су они у Авганистану, Ираку, сјеверозападном Пакистану, Грузији, Либији, Сирији, укључујући и актуелни сукоб између Русије и Украјине.

У том политичко-војном превирању приметно се рат и у Југославији (1991-1995), који је оставио лоше и тешке трагове, посебно у Босни и Херцеговини, гдје су се три конститутивна народа међусобно супротставила. У основи, био је то грађански рат у којем је страдало више од 100.000 људи. Крајем 1995. године усвојен је Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини, којим је успостављен мир у БиХ и утврђен облик државног уређења. Како је познато Споразум је донесен у САД, у граду Дејтону,

на гламурозан начин, уз присуство делегација великих свјетских сила: САД, Републике Француске, Савезне Републике Њемачке, Руске Федерације, Велике Британије, као и делегација Савезне Републике Југославије, Републике Хрватске, Европске уније и око 300 учесника. Гаранти потписивања и примјене Споразума су стране у Споразуму: Савезна Република Југославија (у име Републике Српске), Република Хрватска и тзв. Република Босна и Херцеговина.

ДРУШТВЕНЕ ПРОМЈЕНА КАО СВЕОПШТА ЗАКОНИТОСТ

Друштвена кретања ширих размјера одвијају се код нас и у свијету убрзаним темпом, тако да су због тога збуњени народи и државе. То убрзање је превелико, што ствара пометњу, неспоразуме, па и конфликте, како на домаћем тако и на међународном плану, и доводи до сукоба између народа и држава. Почетак трећег миленијума обиљежили су бројни оружани сукоби. Од 206 данашњих држава, њих око 40 је у рату или непосредно пред избијањем рата. То се махом односи на азијске и афричке земље и народе, а ево сада и на европски континент, имајући у виду сукоб између Русије и Украјине.

Процес друштвених промјена тече мимо очекивања већине држава и народа, пошто из великих промјена често произлазе сукоби, а то већина не жели. У ствари, човјечанство жели промјене, али само оне социјалне природе а не ратног карактера. Зато је добро што људи желе бољу будућност, а не ону коју пружају глобализација и утрка за економском добити. Људи желе сопствену државу или државотворну јединицу, јер само властита држава грађанима даје сигурност.

Опште је мишљење да је човјечанство незадовољно садашњошћу, па је заглавано у будућност и пита се да ли је садашњост, односно друштво на овом степену развоја, способно да антиципира своју будућност и успостави друштвено уређење примјерено човјеку, као мјерилу свих ствари. Наиме, још је грчки филозоф Протагора одредио мјесто и улогу човјека сентенцом: „Човјек је мјерило свих ствари, постојећих да јесу, а непостојећих на нису“. Тешко је повјеровати да ће садашња универзална, регионална, па и локална економска, политичка или теоријска (мисаона) стварност створити услове за заиста бољу будућност.

Човјечанство је такође незадовољно понуђеним моделима уређења, као што је онај према којем свијет треба уредити као униполарни, по жељи оснивача глобализације, или други према којем би свијет требало да буде биполарни. Ипак, и поред незадовољавајућих опција које се нуде, не треба одбацивати процесе промјена, али треба тражити најбољи модел, онај

који ће бити претежно прихваћен. Чини се да је прихватљивији и свијету ближи мултиполарни модел.

Добро је што друштво није статично и што је законитост, да ништа у друштву не стоји, већ се креће. Ту законитост уочио је давно грчки филозоф Хераклит и сажео је у сентенцу: *panta rei*, што значи: све тече, све се мијења, све се креће брже или спорије, видљиво или мање примјетно. То кретање, та друштвена динамика неизбјежно изазива промјене у објективној стварности. Одвајкада је била и јесте природна тежња човјека да у тим промјенама трага за нечим што осигурава већу слободу, напредније и хуманије државно и друштвено уређење. Човјек је увијек био, а и данас је, загладан у будућност и најчешће полаже наде у то да ће она бити боља од садашњости.

Одвајкада се у свијету одвијају друштвенополитички процеси, а посебно су били интензивни у XX, па и на самом прагу XXI вијека. У том периоду десиле су се крупне позитивне друштвене и техничко-технолошке промјене, које су човјечанству дале значајна општа добра да би уживали у њима, а посебно у остваривању економско-социјалних и политичких права и слобода. Изгледало је да смо на прагу стварања здравог друштва, друштва будућности за XXI вијек, умјесто болесног друштва из ранијих времена и његових рецидива у савременом добу. Међутим, десило се много тога лошег што је засјенило створене добробити. Само у XX вијеку догодиле су се велике азијске, афричке, блискоисточне, балканске и неке друге миграције становништва. Процјењује се да је око 300 милиона људи напустило своје завичаје у потрази за условима живота бољим од ратних дејстава и других непогода. Такође, процјењује се да је у XX вијеку, у два свјетска рата и преко 70 регионалних и локалних сукоба, настрадало око 160 милиона људи. И народи бивше Југославије у том катаклизмичном вијеку претрпјели су милионске губитке у људству (посебно Срби), миграције и пет ратова: два свјетска, два регионална (балканска) и један грађански (одбрамбено-отаџбински).

За наше савремене услове значајни су процеси и збивања из деведесетих година прошлог вијека, који, различитим интензитетом, трају све до данас, а односе се углавном на националне интеграције у свим државама новонасталим на рушевинама СФРЈ, као и очигледне дезинтеграције видљиве на распадима СФРЈ, СССР и Чехословачке. У наведеном времену видно је изражена тенденција пада једних уставности и државности, и успостављања других. Такви процеси, карактеристични за Балкан али и за цијели свијет, захватили су и бивше југословенске републике, међу којима је најлошије прошла Босна и Херцеговина, која је искусила тамну страну глобализма.

Босна и Херцеговина нашла се у вртлогу глобализације неспремна, разједињена, национално посвађана, политички незрела, економски заостала и подложна свим утицајима са стране, без обзира на то одакле долазе – са регионалног, европског или свјетског нивоа. То је довело до грађанског рата и потпуног нарушавања људских права.

УСПОН И ПАД ИДЕЈЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ У ЕРИ ВЕЛИКИХ ДРУШТВЕНИХ ПРОМЈЕНА

Глобалне промјене нису тражили они народи и државе код којих су се највише осјетили негативни ефекти глобализације, већ су то тражиле империјалистичке силе које су жељеле униполарни свијет предвођен Сједињеним Америчким Државама. Тај модел уређења свијета назван је глобализам. У другој половини XX вијека отпочео је планетарни процес глобалних промјена, с циљем претварања биполарног у униполарни свијет. У ствари, циљ је уједначавање и приближавање цивилизација на планети. Снажан механизам глобализације, са свим својим противрјечностима – предностима али и недостацима, исходиште је и покретач великих друштвених промјена у већини земаља свијета, а нарочито у бившим социјалистичким земљама средње и југоисточне Европе, дијела Азије и Африке. Распади, дисолуције или дебалације држава, сукоби народа и етничких група, грађански ратови, падови једних уставности и државности и успостављања других, општа друштвена гигања и транзиција – све су то, на овај или онај начин, стварне посљедице глобализације, односно новог свјетског поретка.

Глобализација или нови свјетски поредак осмишљен је у Сједињеним Америчким Државама након завршетка хладног рата и најаве слома биполарне подјеле свијета. Ту је запаљена иницијална каписла и почео је да тиња пламен глобализације, који се затим разбуктао у Источној Европи и бившем СССР-у (уз помоћ перестројке), да би добио велику снагу на Западном Балкану – претежно у Босни и Херцеговини. Многи доступни извори потврђују да је идеја новог свјетског поретка коначно уобличена на почетку предсједничког мандата Џорџа Буша старијег. Тад је (1991) нови свјетски поредак дефинисан као „свијет уређен од стране Сједињених Америчких Држава као једине преостале суперсиле у свијету“.

Виспрени политичар и теоретичар Збигњев Бжежински у својој књизи *Између двају полова* тврди: „Глобализацијски процес је природни процес који треба да подстичу и воде Сједињене Америчке Државе. Њима су на располагању више од свих економија, новчани капитал, идеологија, па и војна сила“. То се показало апсолутно тачним.

Писац политичких расправа, Американац француског поријекла Рејмон Вернон у књизи *Економске и политичке консеквенце у мултинационалним друштвима* пише: „Савремене државе морају се навићи да живе са губитком своје економске моћи, морају схватити да њихов идентитет, њихова вриједност није у пропорцији с новим таласом“.

Дакле, очигледна је порука интелигенције и политике Сједињених Америчких Држава да се свијет мора уредити по њиховим мјерилима, тј. да сав свијет треба да буде уређен према њиховим једностраним интересима. Сасвим озбиљно и логично поставља се питање: има ли одмјерености у таквом ставу? Чини се да нема, без обзира на добре намјере покретача глобализације. Силно би се противио таквој мјери стари и познати филозоф Хераклит који је још прије двије и по хиљаде година рекао: „Свијет овај исти за све, није створио и не мијења га ниједан бог, ниједан човек, он је био, јест и биће ватра што се с мјером пали и с мјером гаси.“

Југославија је ушла у процес глобализације почетком деведесетих година прошлог вијека са невјероватним негативним политичким набојем од крајње конзервативних и националистичких снага, преко умјерених и разумних, па до оних прогресивних. Док су се друштвени расплети у већини земаља свијета, посебно у бившим социјалистичким земљама, одвијали релативно мирно и разумно, дотле је Југославија постала епицентар друштвених потреса, немира и ратних сукоба. Унутар Југославије БиХ је најснажније осјетила тамну страну глобализације и транзиције, јер се дјеловање њених чинилаца овдје одразило изразито негативно. Босна и Херцеговина, као федерална јединица СФРЈ, нашла се у вртлогу политике глобализације неспремна и разједињена. Зато је глобализацијски расплет завршен грађанским ратом у којем су учествовали „сви против свију“, а који је окончан након четири године.

У случају Босне и Херцеговине, вјероватно и других, глобализација није оправдала визију покретача овог процеса. Борба за нови свјетски поредак, доминацију, престиж, моћ и нова тржишта добија планетарна обиљежја. Свијет у којем живимо обилује парадоксима и противрјечностима, потресају га економске и политичке кризе, његову социјалну кохезију разарају експлоатација, дискриминација, самовоља и неправда. Све те појаве уносе сумњу и невјерицу у модел уређења који нам се нуди глобализацијом. Зато се данас пред носиоцима овог процеса постављају бројна питања. Можемо ли без страха и сумње прихватити глобализацију? Можемо ли имати повјерења у глобализацију која оставља свијет на атомским складиштима? Може ли глобализација која свијет приближава еколошкој катастрофи имати кредибилитет? Можемо ли се поуздати у глобализацију која продубљује јаз између богатих и сиромашних? Можемо ли вјеровати у глобализацију која подстиче ратове, а може да изазове и

свјетски рат? Могли бисмо набројати још много питања и увјерени смо да би скоро сви одговори ишли на штету глобализације.

ПРОМЈЕНЕ СЕ ОДВИЈАЈУ У ДРУШТВЕНИМ ТАЛАСИМА

Велике друштвене промјене, историјски гледано, јављају се циклично, у тзв. друштвеним таласима. У свим тим промјенама право и правна наука имали су и имају своје мјесто и улогу. У ствари, мијења се положај права и то тако да се у првој фази промјена најчешће негира постојеће и опште право као стари правни поредак, а у другој фази промјена право се афирмише као нови правни поредак. Због своје специфичности и подређености актуелној држави, право је, са сваком промјеном, падало у кризу. Најчешће се прекидао правни континуитет, што је доводило до распада дотадашњег правног система. Тек по успостављању новог поретка и нове власти право је поново оживљавало, али са новом методологијом и улогом у друштву. Доносили су се нови или мијењали постојећи уставни закони, а притом се врло често мијењала и правна техника и начин доношења општих правних аката.

Историја човјечанства памти многе друштвене промјене и преокрете изазване ратовима, устанцима, побунама, оружаним и социјалним револуцијама, државним ударима и другим видовима трансформације друштва, у којима се увијек, више или мање, осјећао утицај права, било да се његово дјеловање успоравало и негирало, било да се подстицало и афирмисало. У таквим друштвеним превирањима покретачку снагу чинили су политички, правни и општедруштвени визионари, који су тежили изградњи хуманијег друштва, боље и уређеније државе, социјалне правде и праведнијег права.

У осврту на друштвене промјене које су мијењале улогу права овом приликом нећемо ићи у далеку прошлост – у антички и средњовјековни период, који обилују таквим покретима и промјенама. Задржаћемо се на три велика циклуса друштвених промјена и положају права у њима.

Први циклус промјена односи се на стварање грађанског друштва током XVIII и XIX вијека, почевши од Америчке до Француске револуције. Тада је направљен гигантски корак у правној теорији и пракси успостављањем устава као највишег правног акта (*lex superior*).

Други циклус великих друштвених промјена остварен је у XX вијеку, у периоду од Првог и Другог свјетског рата, па до краја вијека. У том вијеку дошло је до пада устава и уставности многих држава (нпр. Аустроугарске, Турске, а потом Краљевине Југославије, и најзад до пада социјали-

стичке уставности и законитости) и до успостављања новог друштвеног и правног поретка и система.

Правни и политички поредак Социјалистичке Југославији био је нов у политичком и правном смислу. Основна карактеристика му је занемаривање и другачије регулисање цијеле имовинске и управљачке сфере стварањем тзв. друштвене својине и на њој засноване правне регулативе и правног система. Из облигационог система потпуно је искључено уговорно право, а успостављено је тзв. договорно право, засновано на друштвеним договорима и самоуправним споразумима. Процјењује се да је осамдесетих година XX вијека у Југославији било око 7.000.000 самоуправних нормативних аката. Тако је створена једна лаичка хиперпродукција и панјуридизација.

Трећи циклус великих друштвених промјена почео је крајем XX и почетком XXI вијека, а траје и данас. Односи се, углавном, на процес глобализације, који су његови утемељивачи означили као процес зближавања и уједначавања цивилизација на планети Земљи, што би требало да значи једнакост и општу добробит људи. Свијет је поткрај XX и почетком XXI вијека драматично ушао у потрагу за новим облицима друштвеног и државног уређења, са тенденцијом потпуног нестанка (СССР, Источна, Југоисточна Европа и СФРЈ).

ПРОЦЕС КОНСТИТУИСАЊА НОВИХ ДРЖАВА И ДРУГИХ ДРЖАВОТВОРНИХ РЕАЛИТЕТА КАО РЕКЛЕКС ГЛОБАЛИЗМА

У завршној фази распада СФРЈ настала је права трка како конституисати нове државе. Већина бивших република формирана је како-тако, уз обилату помоћ међународног фактора, али је Босна и Херцеговина запала у велике потешкоће, па се није могла конституисати у разумном року. Разлози за то су вишеструки, а могу се сврстати у двије групе: прво су унутрашњи фактори, а друго су вањски фактори. Унутрашњи фактори подразумијевали су бројне битне елементе, почев од тога да је БиХ, економски и у другом смислу, заостајала за осталим републикама, а поготово за свјетски развијеним државама, да је била политички недовољно зрела, да јој је мањкало политичке културе, да јој је видно недостајала међусобна вјерска, национална и политичка толеранција и смисао за компромис. У Босни и Херцеговини одвајкада живе три конститутивна народа (Срби, Хрвати и Бошњаци) и припадници бројних мањина. Када се СФРЈ распаде, сваки од три конститутивна народа имао је своју визију новог државног уређења. Срби су жељели да се БиХ прикључи Савезној Републици Југославији или да Република Српска буде самостална и суверена држа-

ва. Бошњаци су жељели исламску републику или унитарну БиХ. Хрвати су жељели Херцег-Босну и конфедерацију са Хрватском. Коначно, Дејтонским споразумом те жеље се нису испуниле. Једино што је подржано и што је остала константа свих споразума и рјешења то је да БиХ не може бити унитарна већ децентрализована (као федерално-конфедерална) држава.

Вањски фактори који су утицали на то да се БиХ не конституише у разумном року такође су многобројни и углавном се огледају у моћној свјетској политици глобализације. Такозвана међународна заједница пружила је БиХ „добре услуге“ које су ову републику увеле у грађански рат.

Још у другој половини 1991. године Република Српска је почела своје конституисање. Први корак био је оснивање Скупштине српског народа у БиХ, у хотелу „Holiday inn“ у Сарајеву, 24. октобра 1991. године. Потом је проведен референдум (плебисцит) српског народа, 9. и 10. новембра 1991. године, а 9. јануара 1992. године Народна скупштина је прогласила Републику Српског народа у БиХ. Након тога донесен је Устав Републике Српске, 28. фебруара 1992. године. Дакле, Република Српска је конституисана прије почетка грађанског рата, што значи да је она мирнодопска творевина. Завршни чин конституисања Републике Српске је парафирање Дејтонског мировног споразума, 21. новембра 1995. године и потписивање Споразума 14. децембра 1995. године у Паризу.

ПРИМЈЕЊИВАТИ ИЛИ МИЈЕЊАТИ ДЕЈТОНСКИ СПОРАЗУМ, ПОСЕБНО АНЕКС IV

Дејтонски мировни споразум, као завршница босанско-херцеговачке драме донио је, након скоро четворогодишњег рата, мир и стабилност, и успоставио одговарајуће државно уређење у Босни и Херцеговини, тој несрећној земљи и напаћеним народима који у њој живе. Дејтонски споразум дошао је као „дар божији“, у ствари као дар великих сила, уз значајну подршку Европске заједнице и великих сила, и уз пристанак – макар и формално – свих трију сукобљених страна (Срби, Хрвати и Бошњаци). Први пут у својој историји Босна и Херцеговина је постала држава трију конститутивних народа (Срба, Хрвата и Бошњака). Истина, она је у неким фазама свога развоја била држава, али је увијек била некеме потчињена и вазалска.

У Босни и Херцеговини вођен је типичан грађански рат, са другим примјесима. Био је то рат „свих против свих“ (Бошњаци и Хрвати против Срба, Хрвати и Бошњаци између себе, Бошњаци против Бошњака итд.). Тај несрећни сукоб био је примјер опште конфузије, мржње и неслоге међу

конститутивним народима, иако је свима јасно да су ти народи упућени једни на друге, да живе и да ће живјети и даље једни са другима или једни поред других.

На поменутој мировној конференцији у Дејтону израђен је и донесен Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини, као политичко-правни документ који је у пракси прихваћен и под називом Дејтонски споразум. Он садржи једанаест анекса, од којих је најзначајнији Анекс IV – Устав БиХ. Зна се да се овакви споразуми не могу мијењати већ се морају примјењивати, у складу са правним правилом: *Pacta sunt servanda*. Творци споразума оставили су могућност ревизије (измјена и допуна) само Анекса IV – Устав БиХ. Неки бошњачки представници и дио међународне заједнице, незадовољни дејтонским рјешењима, траже измјене Устава – легално или илегално. Република Српска нема ништа против промјене Устава, али само у складу са чланом 10 Устава БиХ, којим је прописано доношење одлуке двотрећинском већином, а то значи и уз сагласност Републике Српске. Из тога се јасно види да се Устав може мијењати општом сагласношћу сва три конститутивна народа, а не наметањем од било кога из земље и иностранства. Позивајући се на дух закона, сарајевски политички естаблишмент злоупотребљава правни институт духа и слова закона и Устава. Дух закона или Устава не подразумијева стварање нових норми у законима или Уставу, како то неки желе и тумаче, већ је дух закона методолошки пут и начин проналажења најбољег provedбеног рјешења неке уставне или законске норме – слова закона.

Потребом промјене Устава и реформом у Босни и Херцеговини бавила се и Венецијанска комисија, као орган за право и демократију Европске уније, 2005. и 2012. године. Став Комисије изнесен је 2005. године у документу, у којем се констатује да је тешко, чак и немогуће, одржавање „Дејтона два“. У ствари насилне промјене Устава и законâ од стране високих представника представљају неку врсту присилног Дејтона два, три и више, што се мора потпуно зауставити.

Није било лако доћи до дејтонског рјешења, јер су све стране у сукобу жељеле остварити своју визију државног уређења. Међу којима су се истицали модели унитарне и децентрализоване државе. Сва предлагана рјешења, укључујући и Дејтонски споразум, заснивала су се на федерално-конфедералном концепту државног уређења БиХ, а не на унитарном моделу. У новије вријеме неки политичари поново и упорно настоје да оживе унитаристички модел државног уређења. То напросто није могуће, јер би се морао рушити Дејтонски споразум. Доста је сукоба и рата у БиХ, треба се окренути мировном рјешењу сваког питања, уз компромис и уважавање објективних интереса сваког народа.

Коме и зашто је стало до рушења Дејтонског споразума и Устава када се зна да је Дејтонски споразум један од најуспјешнијих међународних споразума у свијету? На врло утицајном америчком сајту у Чикагу пише да Дејтонски споразум спада међу десет најуспјешнијих мировних споразума у савременој историји, поред споразума о миру између Израела и Египта (1979), споразума у Ел Салвадору (1992), споразума у Јужној Африци (1993), споразума у Гватемали (1996), споразума у Такицистану (1997), споразума у Сјеверној Ирској (1998), те споразума у Новој Гвинеји, Либерiji и Непалу.

Споразум у Дејтону писали су угледни правници и политиколози. Могли су они написати формалноправно бољи устав, али су се одлучили да пишу онакав какав ће бити проводив у БиХ. Знали су они да је устав обични лист папира ако се не примјењује. Зато је дејтонски Устав „жив“, и поред тога што су га међународни представници – посебно високи представници – обилато девастирали. Могу људи и институције бити незадовољни неким уставним рјешењима, али се она не смију рјешавати наметањем (октроисањем) на штету других, морају се свести у уставну процедуру. Чини се да неким одредбама Устава није задовољан ниједан од три конститутивна народа, јер нису добили све што су жељели, али треба признати да нису ни изгубили, јер са предвиђеним надлежностима могу заштитити свој идентитет и историјске вриједности.

ПРОБЛЕМИ ОКО РЈЕШЕЊА СУКОБА У ВЕЗИ ДРЖАВНОГ УРЕЂЕЊА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Историја је показала да су остали слободни са својим идентитетом само оне државе и народи који су имали државу. Држава је у перцепцији народа заштитник свих, и поред тога што се у политичкој и правној науци дефинише као носилац присиле.

Јаки спорови у бившој Југославији, а посебно у Босни и Херцеговини, воде се око тога, хоће ли се облик звати унитарни, федерални или федерално-конфедерални.

Дакле у балканским споровима, а посебно у Босни и Херцеговини јесте питање државе и њеног облика уређења. Јасно се види да на примјер, Словенци хоће своју државу, Хрвати, Срби, Црногорци и Македонски хоће своју државу, што су и остварили. Борба је у томе, да се види који облик државног уређења ће се прихватити, Срби западно од Дрине.

У вези стварања нових држава, посебно имају интерес носиоци глобализма, тако што се велике државе чине још јачим, а мале још слабијим и гуше се.

Међународна заједница увидјела је да процес дезинтеграције СФРЈ неће ићи лако, па је крајем 1991. године организовала Мировну конференцију о Југославији у Хагу, која се затим преселила у Брисел и на концу у Женеви. Требало је тражити оптимално војнополитичко рјешење и државно уређење. Велики проблеми јавили су се у БиХ, па је председавајући конференције лорд Питер Карингтон формирао тим за рјешење проблематике у БиХ. На чело тог тима поставио је искусног португалског дипломату Жозефа Кутиљера. Задатак му је био да пронађе и предложи мировни план за БиХ.

Кутиљеров план је први план за мировно рјешење несрећног сукоба у БиХ, настао у првој половини 1992. године. Овај план назван је Лисабонским споразумом, а негдје чак Карингтон–Кутиљеровим планом. Кутиљеро је са сарадницима брижно и савјесно радио да би упознао БиХ и њене народе, њихове тежње и објективне могућности. На тој основи предложио је мировни план, према којем би БиХ била држава са три конститутивне јединице, које би чиниле савезну републику Босну и Херцеговину. План је садржавао два документа: Принципе за уставно уређење Босне и Херцеговине и Мапу о подјели Босне и Херцеговине на три конститутивне јединице. Уз подршку и посредовање тадашње Европске економске заједнице (касније Европске уније) и творца споразума Кутиљера, позвани су Изетбеговић, Караџић и Бобан да потпишу споразум (план) у Лисабону. Сва тројица представника БиХ потписали су тај споразум управо онако како је предложио Кутиљеро. По повратку у Сарајево, Изетбеговића је посетио амерички дипломата, амбасадор Ворен Цимерман и наговорио га да повуче свој потпис са тек парафираног Лисабонског споразума, што је Изетбеговић и учинио. Тада је у јавности изрекао чувену реченицу: „Жртвоваћу мир за унитарну БиХ“. И било је тако. Жртвовао је мир, али није добио, нити ће добити унитарну БиХ. Од тада се грађански рат распламсао. Творци Лисабонског споразума Лорд Карингтон и Жозеф Кутиљеро поднијели су оставке због неуспјешног мировног плана.

Други споразум за успоставу мира и државног уређења у БиХ припремили су дипломате Сајрус Венс, изасланик Уједињених нација, и лорд Дејвид Овен, изасланик Европске заједнице. Они су већ у марту 1993. године предложили нови мировни план за БиХ. Поново су понуђена два документа: Уставни принципи и Мапа о кантоналној подјели БиХ. Приједлог је утврђен по узору на швајцарски уставни систем. Овај план није прихватила српска страна, и поред снажног притиска.

Трећи мировни план сачинила је нова екипа угледних стручњака, са лордом Дејвидом Овеном на челу и норвешким дипломатом Торвалдом Столтенбергом, почетком августа 1993. године. Поново су предложена два

документа: Уставни споразум о савезу република Босне и Херцеговине и Мапа територијалне подјеле БиХ. Према предложеној мапи, БиХ би била подијељена на три републике, према три конститутивна народа. Овај трећи споразум (план) био је најбољи, али га нису прихватили Бошњаци.

Четврти покушај међународне заједнице да нађе адекватно рјешење за мир и државно уређење БиХ услиједио је формирањем Контакт групе, коју су сачињавали представници пет великих сила (САД, Француске, Велике Британије, Њемачке и Русије). Мировни план Контакт групе, назван Вашингтонским споразумом, из марта 1994. године, понудио је само дјелимично (непотпуно) рјешење. Према овом споразуму, требало је да буде створена Федерација БиХ, као држава бошњачког и хрватског народа, без српског народа и Републике Српске.

Пети мировни споразум припремила је, такође, тзв. Контакт група, у јулу 1994. године. Припремљена су два документа: Елементи за устав уније БиХ и Мапа разграничења између Федерације БиХ и Републике Српске. Мапа разграничења није била реална.

Шести споразум, назван Женевским принципима, утврђен је 8. септембра 1995. године, од стране експерата пет великих сила. Женевски принципи утврдили су устројство Босне и Херцеговине, односно да је БиХ сложена држава састављена од два ентитета, Републике Српске са 49% територије БиХ, и Федерације Босне и Херцеговине са 51% територије БиХ. Тиме су велике силе јасно ставиле до знања свима да се спрема коначно рјешење за БиХ.

Седми мировни план за БиХ донесен је 26. септембра 1995. године у Њујорку и назван је Њујоршким принципима. Тим документом дограђен је документ из Женева, тако што су утврђени допунски принципи који се углавном односе на успостављање потребних институција у БиХ. Те институције би омогућиле да држава буде одржива и да функционише на демократским принципима. Био је то посљедњи припремни договор за одржавање велике међународне мировне конференције.

Осми и коначни споразум постигнут је на мировној конференцији, одржаној од 1. до 21. новембра 1995. године у граду Дејтону, држава Охајо, САД. На тој конференцији усвојен је и парафиран документ под називом Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини, тзв. Дејтонски споразум, који је потписан 14. децембра 1995. године у Паризу. Завршни мировни преговори одржани су под директним руководством америчког дипломате Ричарда Холбрука и делегата пет великих сила: САД, Велике Британије, Русије, Француске и Њемачке. У преговорима су учествовали и делегати Савезне Републике Југославије, Републике Хрватске и Републике Босне и Херцеговине, као и делегације сва три конститутивна народа (стране), са 198 учесника – делегата. На овој мировној конференцији

у својена су два оквирна споразума: Општи оквирни споразум за мир у БиХ и Споразум о парафирању и обавези провођења Општег оквирног споразума. Општи оквирни споразум има 11 анекса или споразума.

ЗАКЉУЧНИ СТАВ

Док су на једној страни тражена рјешења за цијелу БиХ, дотле је конституисана Република Српска. Први конститутивни акт био је формирање Скупштине српског народа у БиХ, 24.10.1991. године, а потом је уставовљена Република Српска, 9. јануара 1992. године, и на концу донесен је Устав Републике Српске, 28. фебруара 1992. године. Потписивањем Дејтонског споразума, као компромисног акта, почиње ново раздобље у историји Босне и Херцеговине.

Зауостављен је и окончан несретни грађански рат, успостављен је мир и створена је држава Босна и Херцеговина – сложена и децентрализована, састављена од два ентитета, Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине. Таква држава функционише већ 30 година, иако је дошло до снажне девалвације Анекса IV и неких других анекса. У протекле три деценије представници међународне заједнице и претежног дијела бошњачког естаблишмента из Сарајева стално су нарушавали Дејтонски споразум. Та тенденција се и данас наставља, иако се Република Српска томе снажно супротставља.

Зато треба да упутимо јасну поруку домаћим и међународним факторима да се окану нарушавања Дејтонског споразума и тражења неких не-реалних и неправедних рјешења и да се врате изворном Дејтону, а то значи да се строго придржавају Анекса IV – Устава БиХ и ентитетских устава. Свака територијална јединица треба да се држи својих надлежности, а правосуђе да се реформише и да ради по праву и правди, једнако за све. И на концу, треба да се елиминише страни фактор, прије свега у Уставном суду и ОНР-у. Ако се придржавамо наведених ставова и порука упућених домаћим и међународним факторима, увјерен сам да ће нам тада сви-ма бити боље.

CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF SRPSKA FROM LISBON TO DAYTON

Academician Rajko Kuzmanovic

Abstract: The work entitled “Constitution of the Republic of Srpska from Lisbon to Dayton” covers the period from the summer of 1992 to December 1995. In that period, the so-called the international community established the Badinter Commission for the search for a peaceful solution in the disintegrating Yugoslavia. The distinguished Portuguese diplomat Joseph Cutileiro, based in Lisbon, was appointed as the chief arbitrator for Bosnia and Herzegovina.

Cutileiro proposed a solution for Bosnia and Herzegovina, so that Bosnia and Herzegovina consists of three territorial units, within which there are ten small units (regions or cantons). Thus, with three units, the national interest of each of the three peoples would be realized. However, the Bosniak side did not accept the proposed solutions, with Alija Izetbegovic’s famous statement that he would sacrifice peace for a whole Bosnia and Herzegovina. The war continued, but efforts to resolve the war in Bosnia and Herzegovina continued. Thus, during the three years of the war, attempts were made to find a solution: the Vance-Owen map was proposed as a solution. Since this map was not adopted, a new Vance-Stoltenberg map was proposed, and then the Contact Group map was proposed. Since this map was not adopted, a new Vance-Stoltenberg map was proposed, and then the Contact Group map was proposed. Since not a single plan succeeded, the great powers: USA, Great Britain, Germany, France and Russia, took energetic measures to end the war in Bosnia and Herzegovina. Thus, the final principles were adopted in Geneva, and then in New York. In the end, as a final solution, the International Agreement on Peace and Order of Bosnia and Herzegovina was initialed in Dayton, and then in mid-December 1995, the Peace Agreement for Bosnia and Herzegovina was signed.

Keywords: Dayton, agreements, principles, globalization, Republic of Srpska, Federation of BiH, Constitution of BiH, annexes, Geneva, peace.

INTRODUCTORY SPEECH ON THE TOPIC IN QUESTION

Today, after 27 years of the Dayton Peace Agreement, the question of what its effects are is rightfully being asked. In the formal and legal sense, this

agreement is well conceived, in accordance with the situation and relations in Bosnia and Herzegovina, so it remains only to be applied literally - not in the spirit of the constitution, but in accordance with the letter of the constitution. This means that the Dayton Agreement, especially Annex IV, should be applied and not changed. The agreement is a great compromise solution, which objectively gives the same opportunities and the same rights to all people in Bosnia and Herzegovina, regardless of their personal characteristics. It is obvious that the Dayton Agreement, as an act, is not in crisis, but in crisis are the extra-constitutional provisions of this agreement, which were forcibly imposed by high representatives with their decisions, as well as some acts passed and established by overvoting in legal institutions of BiH.

The Dayton Agreement is stable, regardless of the fact that it is attacked, because it, as an international agreement, cannot be changed, except for Annex IV - the Constitution of Bosnia and Herzegovina, which can be changed, but according to a specially prescribed procedure. Proponents of extra-constitutional changes strive for the “creeping” method to undermine the existing state order and establish some unrealistic (unitary) arrangement. In fact, their desire is to carry out a complete revision of the Dayton Agreement, especially Annex IV, by radical changes or “unpacking” and “re-packing” the original document, which is against the constitution and the will of the people. They refer to the possibility of change through “Dayton Two” and applying the spirit instead of the letter of the law, which is also unconstitutional.

Seen from the point of view of time, we can see that history repeats itself in our case, but also in the world. This is clearly seen from major geopolitical, legal - domestic and international - events. If we observe the development path of major social changes, we will notice the outbreak of bourgeois revolutions at the end of the 18th and mid-19th centuries, while the 20th century was marked by the emergence of socialist revolutions (Russia, China, Vietnam, etc.) and two world wars. In the 21st century, several hot spots of war have been opened, including those in Afghanistan, Iraq, northwestern Pakistan, Georgia, Libya, Syria, including the current conflict between Russia and Ukraine.

In this political-military turmoil, war also arose in Yugoslavia (1991-1995), which left bad and difficult traces, especially in Bosnia and Herzegovina, where the three constituent nations opposed each other. Basically, it was a civil war in which more than 100,000 people died. At the end of 1995, the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina was adopted, which established peace in Bosnia and Herzegovina and determined the form of state organization. As is known, the Agreement was adopted in the USA, in the city of Dayton, in a glamorous manner, with the presence of delegations of major world powers: the USA, the Republic of France, the Federal Republic of Germany, the Russian Federation, Great Britain, as well as the delegations of the Federal Republic of

Yugoslavia, the Republic of Croatia, the European union and about 300 participants. The guarantors of the signing and implementation of the Agreement are the parties to the Agreement: the Federal Republic of Yugoslavia (on behalf of the Republic of Srpska), the Republic of Croatia and the so-called Republic of Bosnia and Herzegovina.

SOCIAL CHANGES AS UNIVERSAL LEGALITY

Large-scale social movements are taking place in our country and in the world at an accelerated pace, so that nations and states are confused because of this. This acceleration is too great, which creates confusion, misunderstandings, and even conflicts, both domestically and internationally, and leads to conflicts between peoples and states. The beginning of the third millennium was marked by numerous armed conflicts. Of today's 206 states, about 40 are at war or on the verge of war. This mainly applies to Asian and African countries and peoples, and now also to the European continent, bearing in mind the conflict between Russia and Ukraine.

The process of social changes is going beyond the expectations of most countries and peoples, since big changes often result in conflicts, and most do not want that. In fact, humanity wants changes, but only those of a social nature and not of a warlike nature. That's why it's good that people want a better future, not the one provided by globalization and the race for economic gain. People want their own state or state unit, because only their own state gives security to the citizens.

The general opinion is that humanity is dissatisfied with the present, so it is looking to the future and is wondering if the present, that is, society at this stage of development, is capable of anticipating its future and establishing a social arrangement suitable for man, as a measure of all things. Namely, the Greek philosopher Protagoras determined the place and role of man with the sentence: "Man is the measure of all things, existing if they are, and non-existent if they are not". It is hard to believe that the current universal, regional and even local economic, political or theoretical (ideological) reality will create conditions for a truly better future.

Humanity is also dissatisfied with the offered models of order, such as the one according to which the world should be arranged as unipolar, according to the wishes of the founders of globalization, or another according to which the world should be bipolar. Nevertheless, despite the unsatisfactory options offered, one should not reject the processes of change, but should look for the best model, the one that will be predominantly accepted. It seems that the multipolar model is more acceptable and closer to the world.

It is good that society is not static and that there is law, that nothing in society stands still, but moves. This law was observed long ago by the Greek philosopher Heraclitus and summed up in a sentence: *panta rei*, which means: everything flows, everything changes, everything moves faster or slower, visible or less noticeable. That movement, that social dynamic inevitably causes changes in objective reality. It has always been and is the natural tendency of man to search for something in these changes that ensures greater freedom, a more advanced and humane state and social arrangement. Man has always been, and still is today, focused on the future and most often hopes that it will be better than the present.

Socio-political processes have always been taking place in the world, and they were especially intense in 20th, even at the very threshold of the 21st century. In that period, major positive social and technical-technological changes took place, which gave humanity significant general goods to enjoy, and especially in the realization of economic-social and political rights and freedoms. It seemed that we are on the threshold of creating a healthy society, the society of the future for the 21st century, instead of the sick society from earlier times and its recurrences in the modern era. However, a lot of bad things happened that overshadowed the benefits created. Only in the 6th century, large Asian, African, Middle Eastern, Balkan and some other population migrations took place. It is estimated that around 300 million people left their homelands in search of better living conditions than war and other disasters. Also, it is estimated that in the 20th century, in two world wars and over 70 regional and local conflicts, around 160 million people died. In that cataclysmic age, the peoples of the former Yugoslavia also suffered millions of human losses (especially Serbs), migrations and five wars: two world wars, two regional (Balkan) and one civil (defense-patriotic).

Processes and events from the 1990s are significant for our modern conditions, which, with varying intensity, continue to this day, and relate mainly to national integrations in all states newly formed on the ruins. SFRY, as well as the obvious disintegrations visible in the disintegration of the SFRY, USSR and Czechoslovakia. In the mentioned time, the tendency of the decline of some constitutionalism and statehood, and the establishment of others, was clearly expressed. Such processes, characteristic of the Balkans but also of the whole world, also affected the former Yugoslav republics, among which Bosnia and Herzegovina, which experienced the dark side of globalism, fared the worst.

Bosnia and Herzegovina found itself in the vortex of globalization unprepared, divided, nationally divided, politically immature, economically backward and susceptible to all external influences, regardless of where they come from - regional, European or world level. This led to a civil war and a complete violation of human rights.

THE RISE AND FALL OF THE IDEA OF GLOBALIZATION IN ERA OF GREAT SOCIAL CHANGES

Global changes were not sought by those peoples and states where the negative effects of globalization were felt the most, but rather by the imperial powers that wanted a unipolar world led by United States. That model of organizing the world is called globalism. In the second half of the 20th century, the planetary process of global changes began, with the aim of transforming from the polar to the uni-polar world. In fact, the goal is the unification and bringing together of the citizens on the planet. A strong global mechanism, with all its shortcomings - advantages, but also disadvantages, is the starting point and initiator of major social changes in most countries of the world, especially in the former societies of Central and Southeastern Europe, parts of Asia and Africa. Disintegrations, disintegrations or debacles of states, conflicts of nations and ethnic groups, civil wars, the collapse of some constitutional and state authorities and the establishment of others, general societies of movements and transitions - all of these are, in one way or another, the real consequences of globalization, i.e. the new world order.

The clever political artist and theoretician Zbigniew Brzezinski claims in his book *Between Two Poles*: "The global process is a natural process that should be encouraged and led by non-American countries. They have at their disposal more than all economies, monetary capital, ideology, and even military power." That turned out to be absolutely true.

The writer of political debates, the American of French origin Raymond Vernon in the book *Economic and Political consequences in multi-national societies* write: "Contemporary countries have to get used to live with the loss of their economic power, they have to understand that their identity, their value is not in proportion with the new wave".

So, the message of the intelligence and politics of the United States is obvious, so that the world must be arranged according to their standards, i.e. that the whole world should be arranged according to their one-sided interests. Quite seriously and logically, the question arises: is there any balance in such an attitude? It seems that there is not, regardless of the good intentions of the promoters of the global movement. The old and famous philosopher Heraclitus, who even two and a half years ago, would strongly oppose such a measure. For thousands of years, he said: "This world is the same for everyone, it was not created and is not changed by any god, any man, he was, is and will be a fire that is kindled with measure and extinguished with measure." The old and famous philosopher Heraclitus, who even two and a half years ago, would strongly oppose such a measure. For thousands of years, he said: "This world is the same for everyone, it was not created and is not changed by any god, any

man, he was, is and will be a fire that is kindled with measure and extinguished with measure.”

Yugoslavia entered the process of globalization at the beginning of the last nineties with an incredibly negative political charge from extremely conservative and from the list of forces, from moderate and reasonable, to those that are progressive. While social unrest has unfolded in most countries of the world, especially in former socialist countries country, developed relatively peacefully and reasonably, until Yugoslavia became the center of social upheavals, riots and war conflicts. Within Yugoslavia, BiH felt the dark side of globalization and transition most strongly. because the actions of its perpetrators had a distinctly negative impact here. Bosnia and Herzegovina, as a federal unit of the SFRY, found itself in the vortex of global politics. it started out unprepared and disjointed. That is why the global unraveling ended with a civil war in which “all against all” took part, and which ended after the Czech Republic. three years.

In the case of Bosnia and Herzegovina, and probably others, globalization did not justify the vision of the initiator of this process. The struggle for a new world order, dominance, prestige, power and new markets is taking on planetary characteristics. The world we live in is full of paradoxes and contradictions, it is shaken by economic and political crises, its social cohesion is destroyed by exploitation, discrimination, arbitrariness and injustice. All these phenomena introduce doubt and disbelief into the model of arrangement that is offered to us by the global government. That is why many questions are being asked today before the bearers of this process. Can we accept globalization without fear or doubt? Can we have confidence in the globalization that leaves the world in atomic storage? Can a global threat that brings the world closer to ecological catastrophe have credibility? Can we trust globalization to widen the gap between rich and poor? Can we believe in globalization, which encourages wars, and can cause a world war? We could list many more questions and we are convinced that almost all the answers would be to the detriment of globalization.

CHANGES TAKE PLACE IN SOCIAL WAVES

Large social changes, historically speaking, occur cyclically, in the so-called social waves. In all these changes, law and legal science had and still have their place and role. In fact, the position of law is changing in such a way that in the first phase of change, the existing and general law is most often negated as the old legal order, and in the second phase of change, the law is affirmed as a new legal order. Due to its specificity and subordination to the current state, law fell into crisis with each change. Legal continuity was most often interrupted, which led to the disintegration of the previous legal system. Only after the establishment

of a new order and a new government did law revive again, but with a new methodology and role in society. New or existing constitutions and laws were adopted, and at the same time the legal technique and the method of passing general legal acts were also changed very often.

The history of mankind remembers many social changes and upheavals caused by wars, uprisings, rebellions, armed and social revolutions and other forms of transformation of society, in which the influence of law was always felt, more or less, whether that its action was slowed down and negated, whether it was encouraged and affirmed. In such social upheavals, the driving force was political, legal and social visionaries, who aspired to build a more humane society, a better and more orderly state, social justice and fairer law.

In reviewing the social changes that changed the role of law, on this occasion we will not go into the distant past - to the ancient and medieval periods, which abound in such movements and changes. We will dwell on three major cycles of social changes and the position of law in them.

The first cycle of changes refers to the creation of civil society during the 18th and 19th centuries, starting from the American to the French Revolution. Then a gigantic step was taken in legal theory and practice by establishing the constitution as the highest legal act (*lex superior*).

The second cycle of major social changes took place in the 20th century, in the period from the First and Second World Wars until the end of the century. In that century, there was a decline in the constitution and constitutionality of many countries (e.g. Austria-Hungary, Turkey, and then the Kingdom of Yugoslavia, and finally the decline of socialist constitutionalism and legality) and the establishment of a new social and legal order and system.

The legal and political order of Socialist Yugoslavia was new in the political and legal sense. Its main characteristic is the neglect and different regulation of the entire property and management sphere by creating the so-called social property and the legal regulations and legal system based on it. Contract law was completely excluded from the obligation system, and the so-called contract law, based on social agreements and self-management agreements. It is estimated that in the eighties of the 20th century there were around 7,000,000 self-governing normative acts in Yugoslavia. This is how a layman's hyperproduction was created.

The third cycle of major social changes began at the end of the 20th and the beginning of the 21st century, and continues today. It refers, mainly, to the process of globalization, which its founders marked as a process of convergence and unification of civilizations on planet Earth, which should mean equality and the general well-being of people. At the end of the 20th and the beginning of the 21st century, the world dramatically entered the search for new forms of

social and state organization, with the tendency of complete disappearance (USSR, Eastern, Southeastern Europe and SFRY).

THE PROCESS OF CONSTITUTION OF NEW STATES AND OTHERS OF STATE-BUILDING REALITIES AS A RETREAT OF GLOBALISM

In the final phase of the disintegration of the SFRY, a real race arose to establish a new state. Most of the former republics were formed anyway, with the abundant help of the international factor, but Bosnia and Herzegovina fell into great difficulties, so it could not be constituted within a reasonable time. The reasons for this are multiple, and they can be classified into two groups: the first are internal factors, and the second are external factors. Internal factors meant numerous important elements, starting with the fact that BiH, economically and in other terms, lagged behind other republics, especially the world's developed countries, that it was politically insufficiently mature, that it lacked political culture, that it visibly lacked mutual religious, national and political tolerance and a sense of compromise. Three constituent nations (Serbs, Croats and Bosniaks) and members of numerous minorities have always lived in Bosnia and Herzegovina. When SFRY disintegrated, each of the three constituent nations had its own vision of a new state structure. The Serbs wanted BiH to join the Federal Republic of Yugoslavia or for the Republic of Srpska to be an independent and sovereign state. Bosniaks wanted an Islamic republic or a unitary BiH. Croats wanted Herceg-Bosnia and a confederation with Croatia. Finally, with the Dayton Agreement, those wishes were not fulfilled. The only thing that has been supported and that has remained constant in all agreements and solutions is that Bosnia and Herzegovina cannot be a unitary state but a decentralized (as a federal-confederal) state.

The external factors that influenced BiH not to be constituted within a reasonable period of time are also numerous and are mainly reflected in the powerful world politics of globalization. The so-called international community provided BiH with "good services" that led this republic into a civil war.

Already in the second half of 1991, the Republic of Srpska began its constitution. The first step was the establishment of the Assembly of the Serbian People in BiH, in the "Holiday Inn" hotel in Sarajevo, on October 24, 1991. Then a referendum (plebiscite) of the Serbian people was held on November 9 and 10, 1991, and on January 9, 1992, the National Assembly proclaimed the Republic of the Serbian People in Bosnia and Herzegovina. After that, the Constitution of the Republic of Srpska was adopted on February 28, 1992. Therefore, the Republic of Srpska was established before the start of the civil war, which means that it is a peacetime creation. The final act of constituting the Republic of Srpska

was the initialing of the Dayton Peace Agreement on November 21, 1995 and the signing of the Agreement on December 14, 1995 in Paris.

APPLY OR AMEND THE DAYTON AGREEMENT, ESPECIALLY ANNEX IV

The Dayton Peace Agreement, as the end of the Bosnian-Herzegovinian drama, brought, after almost four years of war, peace and stability, and established an appropriate state system in Bosnia and Herzegovina, that unfortunate country and suffering peoples. who live in it. The Dayton Agreement came as a “gift from God”, in fact as a gift from the great powers, with the significant support of the European Community and the great powers, and with the consent - at least formally - of all three conflicting parties. (Serbs, Croats and Bosniaks). For the first time in its history, Bosnia and Herzegovina became a state of three constituent nations (Serbs, Croats and Bosniaks). True, it was a state in some stages of its development, but it was always subordinate and vassal.

A typical civil war was fought in Bosnia and Herzegovina, with other elements. It was a war of “all against all” (Bosniaks and Croats against Serbs, Croats and Bosniaks between themselves, Bosniaks against Bosniaks, etc.). That unfortunate conflict was an example of general confusion, hatred and discord among the constituent peoples, although it is clear to everyone that these peoples are directed at each other, that they live and will continue to live with each other or by each other. order of others.

At the mentioned peace conference in Dayton, the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina was drawn up and adopted, as a political-legal document that was accepted in practice under the name Dayton Agreement. It contains eleven annexes, the most important of which is Annex IV - the Constitution of Bosnia and Herzegovina. It is known that such agreements cannot be changed, but must be applied, in accordance with the legal rule: *Pacta sunt servanda*. At the mentioned peace conference in Dayton, the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina was drawn up and adopted, as a political-legal document that was accepted in practice under the name Dayton Agreement. It contains eleven annexes, the most important of which is Annex IV - the Constitution of Bosnia and Herzegovina. It is known that such agreements cannot be changed, but must be applied, in accordance with the legal rule: *Pacta sunt servanda*. This clearly shows that the Constitution can be changed by the general agreement of all three constituent peoples, and not by imposition by anyone from the country or abroad. Referring to the spirit of the law, the Sarajevo political establishment abuses the legal institute of the spirit and letter of the law and the Constitution.

The spirit of the law or the Constitution does not imply the creation of new norms in the laws or the Constitution, as some want and interpret it, but the spirit of the law is a methodological path and way of finding the best implementation solution of a constitutional or legal norm - the letter of the law.

The need to change the Constitution and reform in Bosnia and Herzegovina was also dealt with by the Venice Commission, as the body for law and democracy of the European Union, in 2005 and 2012. The position of the Commission was presented in a document in 2005, in which it is stated that it is difficult, even impossible, to maintain "Dayton Two". In fact, violent changes to the Constitution and laws by high-ranking officials represent a kind of forced Dayton two, three and more, which must be stopped completely.

It was not easy to reach the Dayton solution, because all parties in the conflict wanted to realize their vision of the state system. Among them, the unitary and decentralized state models stood out. All proposed solutions, including the Dayton Agreement, were based on the federal-confederate concept of state organization in BiH, not on the unitary model. In recent times, some politicians have again and persistently tried to revive the unitary model of state organization. That is simply not possible, because the Dayton Agreement would have to be destroyed. There is enough conflict and war in BiH, we should turn to a peaceful solution to every issue, with compromise and respect for the objective interests of each nation.

Who and why cares about destroying the Dayton Agreement and the Constitution when it is known that the Dayton Agreement is one of the most successful international agreements in the world? On a very influential American website in Chicago, it is written that the Dayton Agreement is among the ten most successful peace agreements in modern history, in addition to the peace agreement between Israel and Egypt (1979), the agreement in El Salvador (1992), the agreement in South Africa (1993), agreements in Guatemala (1996), agreements in Tajikistan (1997), agreements in Northern Ireland (1998), and agreements in New Guinea, Liberia and Nepal.

The agreement in Dayton was written by distinguished lawyers and political scientists. They could have written a formally and legally better constitution, but they decided to write the one that will be implemented in Bosnia and Herzegovina. They knew that the constitution is just a piece of paper if it is not applied. That is why the Dayton Constitution is "alive", despite the fact that international representatives - especially high representatives - have devastated it abundantly. The agreement in Dayton was written by distinguished lawyers and political scientists. They could have written a formally and legally better constitution, but they decided to write the one that will be implemented in Bosnia and Herzegovina. They knew that the constitution is just a piece of paper if it is not applied. That is why the Dayton Constitution is "alive", despite the

fact that international representatives - especially high representatives - have devastated it abundantly. People and institutions may be unsatisfied with some constitutional solutions, but they must not be resolved by imposing (extortion) to the detriment of others, they must be reduced to a constitutional procedure. It seems that none of the three constituent nations are satisfied with some of the provisions of the Constitution, because they did not get everything they wanted, but it should be recognized that they did not lose either, because with the provided competences they can protect their identity and historical values.

PROBLEMS RELATED TO CONFLICT RESOLUTION, RELATED PARTIES OF THE STATE ORGANIZATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

History has shown that only those states and peoples who had a state remained free with their identity. In the perception of the people, the state is the protector of all, despite the fact that in political and legal science it is defined as the bearer of coercion.

Strong disputes in the former Yugoslavia, and especially in Bosnia and Herzegovina, are about whether the form should be called unitary, federal or federal-confederal.

Therefore, in the Balkan disputes, and especially in Bosnia and Herzegovina, it is a question of the state and its form of organization. It is clear that, for example, Slovenians want their own state, Croats, Serbs, Montenegrins and Macedonians want their own state, which they achieved. The struggle is to see what form of government will be accepted by the Serbs west of the Drina.

In connection with the creation of new states, the bearers of globalism have a particular interest, by making the big states even stronger and the small ones even weaker and suffocating.

The international community saw that the process of disintegration of the SFRY would not be easy, so at the end of 1991 it organized the Peace Conference on Yugoslavia in The Hague, which then moved to Brussels and finally to Geneva. It was necessary to look for an optimal military-political solution and state arrangement. Big problems arose in Bosnia and Herzegovina, so the chairman of the conference, Lord Peter Carrington, formed a team to solve the problems in Bosnia and Herzegovina. At the head of that team he placed an experienced Portuguese diplomat, Joseph Cutileiro. His task was to find and propose a peace plan for BiH.

The Cutileiro plan is the first plan for a peaceful solution to the unfortunate conflict in Bosnia and Herzegovina, created in the first half of 1992. This plan was called the Lisbon Agreement, and sometimes even the Carrington-Cutileiro

Plan. He worked carefully and conscientiously with his associates to get to know Bosnia and Herzegovina and its people, their aspirations and objective possibilities. On that basis, he proposed a peace plan, according to which BiH would be a state with three constituent units, which would form the federal republic of Bosnia and Herzegovina.

The plan contained two documents: Principles for the constitutional arrangement of Bosnia and Herzegovina and the Map on the division of Bosnia and Herzegovina into three constitutive units. With the support and mediation of the then European Economic Community (later the European Union) and the creator of the agreement Cutileiro, Izetbegovic, Karadzic and Boban were invited to sign the agreement (plan) in Lisbon. All three representatives of Bosnia and Herzegovina signed the agreement exactly as suggested by Cutileiro. Upon his return to Sarajevo, Izetbegović was visited by the American diplomat, Ambassador Warren Zimmerman, and persuaded him to withdraw his signature from the newly initialed Lisbon Agreement, which Izetbegovic did. Then he uttered the famous sentence in public: "I will sacrifice peace for unitary BiH". And so it was. He sacrificed peace, but he did not get, nor will he get, a unitary BiH. Since then, the civil war flared up. The creators of the Lisboa-Bonn Agreement, Lord Carrington and Joseph Cutileiro, resigned because of the unsuccessful peace plan.

The second agreement for the establishment of peace and state order in BiH was prepared by diplomats Cyrus Vance, envoy of the United Nations, and Lord David Owen, envoy of the European Community. Already in March 1993, they proposed a new peace plan for Bosnia and Herzegovina. Two documents were again offered: Constitutional principles and the Map on the cantonal division of Bosnia and Herzegovina. The proposal is based on the Swiss constitutional system. This plan was not accepted by the Serbian side, despite strong pressure.

The third peace plan was drawn up by a new team of distinguished experts, led by Lord David Owen and the Norwegian diplomat Torvald Stoltenberg, at the beginning of August 1993. Two documents were again proposed: the Constitutional Agreement on the Federation of the Republics of Bosnia and Herzegovina and the Map of the Territorial Division of BiH. According to the proposed map, Bosnia and Herzegovina would be divided into three republics, according to the three constituent nations. This third agreement (plan) was the best, but it was not accepted by Bosniaks.

The fourth attempt of the international community to find an adequate solution for peace and the state organization of BiH was followed by the formation of the Contact Group, which was composed of representatives of five major powers (USA, France, Great Britain, Germany and Russia). The peace plan of the Contact Group, called the Washington Agreement, from March 1994, offered only a partial (incomplete) solution. According to this agreement,

the Federation of BiH should have been created, as a state of the Bosniak and Croat people, without the Serbian people and the Republic of Srpska.

The fifth peace agreement was also prepared by the so-called Contact group, in July 1994. Two documents were prepared: Elements for the Constitution of the Union of Bosnia and Herzegovina and the Map of Demarcation between the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Srpska. The demarcation map was not realistic.

The sixth agreement, called the Geneva Principles, was established on September 8, 1995, by the experts of the five great powers. The Geneva principles determined the organization of Bosnia and Herzegovina, that is, that BiH is a complex state composed of two entities, the Republic of Srpska with 49% of the territory of BiH, and the Federation of Bosnia and Herzegovina with 51% of the territory of BiH. With that, the great powers made it clear to everyone that the final solution for Bosnia and Herzegovina was being prepared.

The seventh peace plan for BiH was adopted on September 26, 1995 in New York and was called the New York Principles. With that document, the document from Geneva was supplemented by establishing additional principles that mainly relate to the establishment of the necessary institutions in Bosnia and Herzegovina. Those institutions would enable the state to be sustainable and function on democratic principles. It was the last preparatory agreement for the holding of a large international peace conference.

The eighth and final agreement was reached at the peace conference held from November 1 to 21, 1995 in the city of Dayton, Ohio, USA. At that conference, a document initialed under the name General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina was adopted, the so-called. The Dayton Agreement, which was signed on December 14, 1995 in Paris. The final peace negotiations were held under the direct leadership of the American diplomat Richard Holbrooke and the delegates of the five great powers: the USA, Great Britain, Russia, France and Germany. Delegates from the Federal Republic of Yugoslavia, the Republic of Croatia and the Republic of Bosnia and Herzegovina, as well as delegations from all three constituent nations (parties), participated in the negotiations, with 198 participants - delegates. At this peace conference, two framework agreements were adopted: the General Framework Agreement for Peace in BiH and the Agreement on Initialing and Obligation to Implement the General Framework Agreement. The General Framework Agreement has 11 annexes or agreements.

CONCLUDING PARAGRAPH

While on one side solutions were sought for the whole of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Srpska was constituted until then. The first constitutive act was the formation of the Assembly of the Serbian People in Bosnia and Herzegovina, on October 24, 1991. and then the Republic of Srpska was established on January 9, 1992, and finally the Constitution of the Republic of Srpska was adopted on February 28, 1992. With the signing of the Dayton Agreement, as a compromise act, a new period in the history of Bosnia and Herzegovina begins.

The unfortunate civil war was stopped and ended, peace was established and the state of Bosnia and Herzegovina was created - complex and decentralized, composed of two entities, the Republic of Srpska and the Federation of Bosnia and Herzegovina. Such a state has been functioning for 30 years, although there was a strong devaluation of Annex IV and some other annexes. In the past three decades, representatives of the international community and the majority of the Bosniak establishment from Sarajevo have constantly violated the Dayton Agreement. That tendency continues even today, although the Republic of Srpska strongly opposes it.

That is why we need to send a clear message to domestic and international factors to stop violating the Dayton Agreement and seeking some unrealistic and unfair solutions and to return to the original Dayton, which means that they strictly adhere to Annex IV - the Constitution of BiH and entity constitutions. Each territorial unit should stick to its competences, and the judiciary should be reformed and work according to law and justice, equally for everyone. And finally, the foreign factor should be eliminated, first of all in the Constitutional Court and OHR. If we adhere to the stated positions and messages addressed to domestic and international factors, I am convinced that then we will all be better off.